

Vedlegg 2: Prosjektskisse, det faglige innholdet

Historieprosjektet Haukelands sykehus 1912-2012

Forskningsbehov

Den direkte foranledningen til å initiere et historieprosjekt om Haukeland sykehus nå, er at sykehuset fyller hundre år i 2012. Et slikt prosjekt vil imidlertid ikke bare tjene som en markering av dette jubileet. Det er sterke faglige interesser og hensyn som taler for ønskeligheten av et slikt prosjekt; og innsiktene dette vil generere, vil ha betydning langt utover institusjonens jubileum.

Sykehushistorie er et felt i sterk internasjonal ekspansjon, ikke minst knyttet til det at forhold at sykehussektoren i hele den vestlige verden i noen tid har vært utsatt for gjennomgripende reorganisering, med grunnlag i de muligheter og problemer som reises ved en stadig mer avansert medisin, finansieringsproblemer, revurdering av forholdet mellom offentlig og privat sektor og større bruk av styrings- og ledelsesformer med forbilder fra privat næringsvirksomhet og tjenesteproduksjon. Sykehushistorisk kunnskap er viktig i denne omdanningsprosessen, som kollektiv hukommelse og dermed som kunnskapsgrunnlag for reformpolitikk. De fleste av de problemer som ligger til grunn for, eller aktiviseres av, de dagsaktuelle omstillings- og reorganiseringsprosessene, er av varig karakter, i den forstand at de representerer spenninger og konflikter med dype røtter. Dagens foretaksdannelse er i stor grad en organisasjonsmodell valgt for å løse problemer spesialisthelsetjenesten har slitt med i det minste tilbake til 1930-årene. Dagens problembilde i sykehussektoren kan derfor med fordel forstås og fortolkes både i lys av spesifikt sykehushistoriske problemer og erfaringer, og i lys av problemer knyttet til selve organisasjonsmodellen og dens historie – begge i et relativt langt tidsperspektiv.

Perspektiver, utviklingslinjer, tema

Ambisjonen med verket er å gi en vitenskapelig fundert fremstilling av utviklingen av Haukeland sykehus i perioden 1912 til 2012, fra Bergen kommunale sykehus med i hovedsak et lokalt virkefelt, til Haukeland Universitetssykehus i Helse Bergen, med lokale, regionale og nasjonale sykehusfunksjoner. Dette er i en forstand en historie om hvordan Haukeland gikk fra å være ett blant mange i det lokale helseinstitusjonslandskapet, til å bli den største og mest dominerende enheten i Helseforetaket Helse Vest; fra en institusjon som først og fremst

behandlet pasienter i nærområdet til å bli sykehuset med Norges nest største medisinske forskningsmiljø.

Denne ambisjonen vil vi søke å realisere gjennom en historisk analyse av utviklingen av Haukeland sykehus som et resultat av sykehusinterne og -eksterne drivkrefter og forhold, samt ved å se Haukeland fortløpende i relasjon til andre sammenlignbare institusjoner og samfunnet mer allment. Hvordan har organisasjonsformer, medisinsk teknologi og pasientbehandling ved Haukeland utviklet seg internt, og hvordan har styrings-, forvaltnings- og finansieringsformer utviklet seg i relasjonene mellom Haukeland og samfunnets allmenne politiske, helsefaglige og administrative styringsorganer, lokalt, regionalt og nasjonalt?

Mer spesifikt vil vi analysere Haukelands historie gjennom undersøkelsesperioden ut fra følgende overordnede tema og problematikker:

- *Organisering og relasjoner:* Hvordan har Haukeland vært organisert som sykehus, og hva slags relasjoner har der vært mellom dette sykehuset og andre helseinstitusjoner, lokalt, regionalt og nasjonalt? Hvordan har utviklingen av en nasjonal sykehuspolitikk – eller fravær av slik politikk – preget utviklingen av Haukeland? Hva slags rolle har lokal og regional politikk spilt i utformingen av institusjonen? Her vil vi legge vekt på politikk, skiftende eierforhold, samhandlingsrelasjoner til andre helseinstitusjoner og primærhelsetjenesten.
- *Det kurative sykehuset:* Hvilke sykdommer har til hvilke tider blitt behandlet på Haukeland? Hvordan og med hvilke teknologier har pasientene blitt behandlet til ulike tider? Og hvordan har opplevelsen av denne behandlingen vært? Hvordan har behandlingsformenes og den medisinske teknologiens utvikling mer allment i undersøkelsesperioden preget Haukeland sykehus? De teknologiske og vitenskapelige innovasjoners betydning vil bli sett i relasjon til de skiftende økonomiske rammer som virksomheten på sykehuset til enhver tid har vært underlagt. Her vil vi også være opptatt av den indre organiseringen av sykehuset, sammensetningen av sykehusets pasienter samt profesjonene i sykehuset.
- *Kunnskapsproduksjon, forskning:* Hva slags medisinske forskningsaktiviteter har foregått på Haukeland 1912-2012? Hvordan har denne forskningen blitt kommunisert, og hva slags betydning har den hatt? Kan forskningen sees å understøtte sykebehandlingen ved sykehuset? Vi vil her særlig være opptatt av å undersøke den spenning som ligger i sykehusets doble formål om å både behandle pasientene og å utvikle medisinsk kunnskap.

- *Haukelands betydning* – lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt: Hvordan har Haukeland blitt oppfattet og fremstilt til ulike tider? Hvordan har sykehusets ulike helbredelsespotensial vært oppfattet gjennom de hundre årene som behandles? Har sykehuset framstått som fremskrittssymbol? Her vil vi være særlig opptatt av språket om Haukeland, altså følge de skiftende forestillingene om Haukeland i et kulturhistorisk perspektiv. Videre; hva har vært Haukelands plass i det totale helsetilbudet? Vi ønsker å forstå dette sykehuset i en nasjonal og internasjonal kontekst: hva har vært Haukelands plass i det norske sykehusvesenet?

Disse tematikkene henger sammen og griper til dels inn i hverandre: Valg av institusjonelle løsninger påvirker oppfatningen av sykdom, behandlingsmetoder og resultater. Hva har vært mest betydningsfullt i de ulike periodene? Hvilke konsekvenser har utviklingen av medisinsk teknologi, nasjonal sykehus- og utdanningspolitikk etc. hatt for utviklingen av kunnskapsproduksjon og forskning på Haukeland, for eksempel, og hvordan har slike utviklingstrekk preget sykehusets kurative virksomhet?

Vi vil være særlig opptatt av å analysere Haukelands historie som et produkt av spenninger mellom

- Den medisinske teknologiens og vitenskapens muligheter og økonomiske rammer
- De lokale politiske og andre interesser og nasjonale politiske og vitenskapelige føringer for sykehuspolitikken
- Behandling av pasienter (det kurative sykehuset) og kunnskapsproduksjon (forskning og utdanning av medisinerere)

Disse tema og problematikker vil være gjennomgående i hele analyseperioden, men blir vektet ulikt under behandlingen av ulike faser i sykehusets historie (jf. disposisjonen).

Vi vil også fortløpende forsøke å se Haukelands posisjon og plass i relasjon til

- Bergen – byen og omlandet
- Hordaland/Vestlandsregionen
- Norge
- Internasjonalt

I denne geografiske dimensjonen finnes også en antatt kronologisk utvikling – fra det lokale til det regionale, via det nasjonale til det internasjonale.

For å gripe det særegne for Haukeland sykehus i de skiftende historiske periodene vil vi også bestrebe oss på å sammenligne Haukeland med andre tilsvarende helseinstitusjoner,

men hvilke sammenligningsobjekter som vil være mest relevante i de ulike historiske periodene, vil skifte.

Utvalg av foreliggende forskning

Det foreligger en del forskningsarbeid som gir et direkte kunnskapsgrunnlag for en sykehushistorie om Haukeland. Perioden før etableringen av sykehuset i 1912 er behandlet blant annet i Morten Hammerborgs avhandling *Spedalskhet, galeanstalter og laboratoriemedisin: endringsprosesser i medisinen på 1800-tallet i Bergen*, som blant annet tar for seg gamle Bergen sykehus' historie opp til ca. 1900, spesielt forholdet mellom klinikken og laboratoriet i sykehuset i Bergen på 1890-tallet.¹ Forhistorien til Haukeland er også behandlet i bind III av *Bergen bys historie*.²

En populærhistorisk fremstilling av selve Haukeland sykehus og dets utvikling finnes i overlege, dr.med. Carl W. Janssens (med flere) *Haukeland sykehus: En medisinsk hjørnesten siden 1912*.³ Virksomheten ved enkelte av avdelingene på Haukeland, som Gades institutt og Broegelmanns Forskningslaboratorium for Mikrobiologi har også blitt mer inngående behandlet i egne arbeid.⁴ De strategiske kommunikasjonsprosesser som har preget Haukeland sykehus i etterkrigstiden er analysert av Svein Ivar Angell.⁵ Sykehusets historie mer allment – særlig dens plass i kommunal, fylkeskommunal og statlig institusjonspolitikkk – er behandlet i bind IV av *Bergen bys historie*, hvor det først og fremst gis et overblikk av sykehusforholdene i Bergen med vekt på sykehusenes plass i kommunal helsepolitikk og økonomi.⁶ Hordaland fylkeskommunes sykehuspolitikk og de fylkeskommunale sykehusene er behandlet i Karl Egil Johannesens fylkeshistorie *På sjølvstyr i 150 år. Hordaland fylkeskommune 1837-1987*.⁷ *Universitetet i Bergens historie* (særlig bind II, 1996) belyser både den medisinske kunnskapsproduksjonen i Bergen før opprettelsen av Universitetet i 1946, samt selve

---

¹ Hammerborg, M. 2009a. *Spedalskhet, galeanstalter og laboratoriemedisin – endringsprosesser i medisinen på 1800-tallet i Bergen*, PhD-avhandling, Universitetet i Bergen; se også Hammerborg, M. 2011. "The Laboratory and the Clinic Revisited: The Introduction of Laboratory Medicine into the Bergen General Hospital, Norway", *Social History of Medicine*.

² Ertresvaag, E. 1982. *Et bysamfunn i utvikling. Bergen bys historie, bind III*, Bergen.

³ Janssen, C.W. m.fl. 2001. *Haukeland Sykehus – en medisinsk hjørnesten siden 1912*, Bergen.

⁴ Hammerborg, M. Under arbeid. *Dr. F. G. Gades patologiske institutt 1912-1936*; Hammerborg, M. 2009b. "En forskerskole grunnlegges – Gades institutt 1912-35", *Tidsskrift for den norske legeförening* nr. 24. 2009; Hammerborg, M. 2009c. "The Campaign to Eradicate Typhoid Fever in Western Norway", i Andresen, A. et al. (eds) *Healthcare systems and medical institutions*, Oslo; Isaksen, R. & Jonsson, R. 2007. *Immunologisk forskning i Bergen. Broegelmanns Forskningslaboratorium 1957-2007*, Bergen; Tschudi Madsen, . & Sollied, O. 1931. *Medisinsk liv i Bergen. Festskrift i anledning av 100 års jubileet for Det Medicinske Selskap i Bergen*, gir et innblikk i den medisinske forskningen i Bergen i første tiår på 1900-tallet.

⁵ Angell, S.I. 2009. "Strategic communication and Haukeland Hospital", i Andresen, A. et al. (eds) *Healthcare Systems and Medical Institutions*, Oslo.

⁶ Fossen, A.B.& Grønlie, T. 1995. *Byen sprenger grensene: 1920-1972. Bergen bys historie bd. 4*, Bergen.

⁷ Johansen, K.E. 1987. *På sjølvstyr i 150 år. Hordaland fylkeskommune 1837-1987*, Bergen.

opprettelsen av universitetsklinikken og forskningsutviklingen ved det medisinske fakultetet, og kaster dermed et viktig lys på den statlige utdanningspolitikken betydning for formingen av Haukeland sykehus.⁸ Det lokale og regionale helseinstitusjonssystemet som Haukeland sykehus inngikk i på første del av 1900-tallet er behandlet i flere arbeid av Teemu Ryymin, som også tar for seg utviklingen av den statlige sykehuspolitikken fra begynnelsen av 1900-tallet.⁹ Se for øvrig omtale av Hammerborg og Ryymins vitenskapelige produksjon i prosjektsøknaden.

Kildemateriale

Det foreligger et omfattende arkivmateriale om Haukeland sykehus, og en stor og viktig jobb i lokalisering av relevant kildemateriale er gjort i J. Dobbe 2002. *Kartlegging av kilder til Haukeland sykehus' historie*. I følge Dobbe finnes arkivmateriale fra og om Haukeland sykehus på tre hovedlokaliteter: Haukeland Universitetssykehus, Bergen Byarkiv, og Statsarkivet i Bergen. I tillegg finnes det relevant arkivmateriale på Fylkesarkivet i Hordaland, ved det Medisinske fakultetet ved Universitetet i Bergen, og i Medisinaldirektøren og Helsedirektoratets arkiver på Riksarkivet i Oslo. Trykte kildeserier som Bergen kommunale forhandlinger og Hordaland fylkestings forhandlinger vil også ha stor betydning for prosjektet. Forfatterne har allerede gjennomgått vesentlige deler av arkivmaterialet i forbindelse med tidligere og pågående forskning, for eksempel materialet etter Gades institutt, Hordaland fylkestings forhandlinger samt Medisinaldirektørens arkiv på Riksarkivet. I tillegg vil vi bruke et utvalg av lokale og nasjonale aviser og (fag)tidsskrifter (for eksempel *Bergens Tidende* og *Medicinsk Revue*) som kildemateriale i analysen.

Intervjuer med tidligere og nåværende ansatte ved sykehuset, og eventuelt viktige sykehuspolitiske aktører, vil bli foretatt i nødvendig utstrekning for å skaffe informasjon om den senere perioden i sykehusets historie. Intervjuene kan også i noe grad brukes til å utfordre forfatternes oppfatninger om historiske sammenhenger de har utviklet på bakgrunn av annet kildemateriale.

Den foreliggende forskningslitteraturen danner et godt utgangspunkt for en overgripende historisk analyse av etableringen og utviklingen av Haukeland sykehus, samt

---

⁸ Roll-Hansen, N. et al. 1996. *Universitetet i Bergens historie, bind II*. Bergen.

⁹ Ryymin, T. 2009. "Growth of local medical institutions in Hordaland, 1890s-1920", i Andresen, Astri et al. (eds) *Healthcare systems and medical institutions*, Oslo; Ryymin, T. & A. Andresen. 2010. "Serving the countryside in times of crisis: Norway 1912-1940", i Andresen, A., J.L. Barona & S. Cherry (eds), *Making a New Countryside: Health Policies and Practices in European History ca.1860-1950*, Frankfurt am Main; Ryymin, T., under utgivelse, "Kaos og anarki – eller funksjonell regionalisme? Sykehussystemet i mellomkrigstidens Hordaland".

dette sykehusets plass i det lokale, regionale og nasjonale sykehusfeltet. Det tilgjengelige kildematerialet, sammen med forfatterens tidligere og pågående forskningsprosjekter, vil gi oss et meget godt grunnlag for å kunne gjennomføre det planlagte prosjektet om Haukelands historie innenfor de foreslåtte tidsrammer.

Foreløpig disposisjon

Bind 1 – Haukeland: Byens sykehus (1912-1946)

Kapittel 1 – Veien mot Haukeland

Sykehusets historie begynner lenge før dørene åpnes på Haukeland 1. januar 1912. Dette kapitlet presenterer ”forhistorien” til Haukeland sykehus.

- Historisk oversikt som begynner med grunnleggelsen av Bergen sykehus i 1754. Følger (kortfattet) sykehusets virksomhet, overleger og utvikling (teknologisk, organisasjonsmessig og fysisk) gjennom 1800-tallet. Særlig henblikk på forslagene om nytt sykehus fra midten av 1800-tallet.
- Institusjonslandskapet rundt 1900 – hvilke helseinstitusjoner fantes, hvilke problemer/situasjonsforståelser ledet til initiativ og planer som gjennom flere tiår ledet fram til kjøp av Haukeland gård og vedtak om bygging? Hvorfor en slik løsning?

Kapittel 2 – ”Et aldeles nytt og strålende anlegg”

- Byggeprosessen – det som blir planlagt og det som faktisk blir bygget, arkitekturen. Sykehuset anno 1912: De ulike avdelingene, personale, etc. – kontrast: Bergen sykehus på Engen
- Haukeland en del av ”Bergen kommunale sykehus”
- Sykehusets utvikling i mellomkrigstiden (muligens eget kapittel) – fysiske utvidelser, administrasjon og systemer (Taylorisme), profesjoner, medisinsk utvikling. Sammenheng mellom nye avdelinger, medisinsk teknologi, sykdomspanoramaet

Kapittel 3 – Det kurative sykehuset (Sykebehandling på Haukeland sykehus)

- Sykdomspanoramaet
- Pasientene
- Haukeland vs de andre Bergenssykehusene, teknologi

- Demonstrere hvordan medisinsk behandling foregikk på Haukeland fra starten av. Bruke pasientjournaler fra de ulike avdelingene. Få forståelse av det interne systemet på huset – følge pasientene gjennom de ulike avdelingene (innleggelse, prøvesvar fra Gades, røntgenprøver, terapeutiske tiltak på både medisinsk og kirurgisk avdeling). Får her enkelthistorier, men også en forståelse av hva slags medisinsk teknologi som var i virksomhet for ulike typer sykdommer. Her kan man få forståelse av pasientlivet på Haukeland. Stort kapittel – må sikkert deles opp.

Kapittel 4 – Forskning og kunnskapsproduksjon på Haukeland

- Gades institutt, relasjonen til Haukeland – de andre avdelingene i den grad det foregår forskning her?
- Kan her presentere forskningen på Gades. I den grad vi makter – plassere denne internasjonalt: Hvor kommer impulsene fra? Hva slags nettverk inngår forskerne/forskningen i? Spenning: Forholdet mellom behandling og forskning – et ressurs spørsmål.
- Mulighetene til forskning/kunnskapsproduksjon vs det kurative: Ekskurs: ”Oppsøkende virksomhet” – tyfoidfeberbekjempelsen utført av Gades og kirurgiske virkemidler i samarbeid med flere andre avdelinger på sykehuset.
- Medisinsk Revue, legene på privatsykehusene

Kapittel 5 – Haukelands plass i det regionale sykehussystemet

- Byen, fylket, regionen, nasjonen (forsøk på endring av status på 1930-tallet, staten og fylket)

Kapittel 6 – Haukeland under krigen

Bind 2 – TITTEL: Haukeland 1946-2012

Kapittel 1 – Ny nasjonal sykehuspolitikk – og Haukeland sykehus

- Den nye nasjonale sykehuspolitikken: Vekt på sentralisering og spesialisering
- Fylkets nye sykehus – hva med Haukeland?
- De private klinikkene og Haukeland

Kapittel 2 – Studentene kommer

- Universitetet i Bergen vedtatt av Stortinget 1946: Medisinerutdanning ved Haukeland fra 1946
- Medisinsk Fakultet 1948

- Press på det eksisterende sykehuset – utvidelser, spesialisering, personale, Ekspansjon – nye avdelinger, klinikker
- Det kurative sykehuset vs Universitetsklinikken: Pasienter, utdanning og forskning

Kapittel 3 – Interessentselskapet Haukeland 1956-1973

- Endring i eierskap som følge av universitetsklinikk-status 1956
- Hvem sitt sykehus – drakampen og eierskapsløsningen – by, fylke, stat
- Hvem sitt sykehus – pasientene (hvorfra og hvorfor på Haukeland)
- Teknologi og vitenskap: De kurative ambisjonene og kurativ praksis
- Relasjonen til andre institusjoner

Kapittel 4 – Fylkessykehuset og universitetsklinikken

- Sykehusloven 1969
- Universitetsklinikk vs fylkessykehus
- Den store omvandlingen: Sentralblokken blir til
  - Hvorfor slik løsning?
  - Endring i hva Haukeland sykehus var?
- Det kurative versus det vitenskapelige: Fra konflikt til skaping av nye muligheter
- Synet på Haukeland i en tid av sykehuskritikk

Kapittel 5 – Haukeland Universitetssykehus i Helse Bergen 2002-2012

- I statlig eierskap: Helseforetaksreformen 2002
- Betydning for Haukeland
- Relasjonen til de andre enhetene i foretaket
- Samhandlingsrelasjoner
- Den eneste ”vellykkede” i Norge?

Kapittel 6 – Fra byens sykehus til Vestlandets kraftsentrum

- Dette kapitlet vil trekke de lange linjene med tanke på problemformuleringene innledningsvis
- Fremtidens Haukeland?

Denne disposisjonen er foreløpig og retningsgivende, og den vil kunne bli justert underveis.